

Dr. HAENDEL VILMOS:

A „PRAGMATICA SANCTIO“-RÓL.

I.

A magyar vezéri és királyi szék betöltésének módja 1687-ig az örökösödésbe oltott, azaz egy család tagjaira korlátolt választás volt. (1547. V., 1687. II., III.)

A *pragmatica sanctio* fogalma és keletkezésének története. (Valamely nagy fontosságú államügy végérvényes elintézése *pragmatica sanction*ak nevezetett. III. Károly udvarának és családviszonyainak leírása; kik és hogyan készítették elő a talajt a nagy reformhoz és milyen érvekkel küzdöttek mellette?) Az 1715. III. t.-cz. Az 1722—3. I., II. és III. t.-cz.-ben lefektetett trónörökösödési jog részletei:

a) A trónrakövetkezés sorrendje.

b) A személyes kellékek.

Ad a) A három örökösödésre jogosult nőág: III. Károly, I. József és I. Lipót nőága. *Successio mixta*, azaz vegyes örökösödés, mert nem zárja ki a nőket, csak másodsorban részelteti.

Alapelvek: 1. Míg az első főágból (még most is a III. Károlyéból) személyes kellékei alapján is öröklésképes utód van — akár férfi, akár nő —, a II. főágból senki sem juthat trónra.

Ugyanigy előzik meg a II. főág összes férfi tagjai és ezekután ugyanennek női — a III. főág összes hozzátartozóit.

2. Egy és ugyanazon főágon belül előbb az összes férfiak örökölnek, azután következnek sorrendben a nők, illetve a tőlök származó férfiak.

3. Az első jogosultak mindig a trónbirtokos lemenői, kik megelőzik ennek testvéreit és fölmenőit.

4. A lemenők közt az elsőszülöttségi elv (*primogenitura*) irányadó.

5. Az örökösödés ágról-ágra megy tovább. (*Successio linealis — cum iure repraesentationis*.) A korona egy ágban megy lefelé — amíg ebben az ágban (*linea*) öröklésképes

utód található. (Az elhalt apát a fiu — esetleg unoka is képviseli — és megelőzi az ifjabb testvért s nagybátyát.)

6. Ha nő kerül trónra, annak elhunytával férfi utódai örökölnek és így újból beáll a férfiak elsőbbsége.

7. Ha az örökösödés valamely trónbirtokosnál lemenők hijján megszakad, az nem ugrik vissza a legrégebbi ősapai parentelára, vagyis nem folytatódik az uralmon levő főág legrégebbi mellékágán, hanem az utolsó trónbirtokos legközelebbi vérokonainál. (Pl. ha gyermek nincs, a testvérek vagy azok gyermekei következnek; ha ilyenek nincsenek, a trónbirtokos nagybátyjai és az azoktól leszármazók a jogosultak és így tovább.)

A sorrendből való kiesés lemondás folytán is megtörténhetik. Ennek jogi hatása a physikai haláláéhoz hasonló.

A lemondás történhetik a már megnyilt örökösödésnél vagy csupán a virtualis jogról — midőn az illető még közvetlenül nincs soron (1867. III.); de bármely lemondás csak az illető személyére vonatkozik, már létező utódaira nem hat ki. A már megnyilt „trón“ lemondás érvényéhez a magyar országgyűlés hozzájárulása szükséges.

Közvetett lemondás a családi tagságról való lemondás, mely a trónra való képesség elvesztését eredményezi. Ez érvényes, ha a király elfogadja. A királyi család fejének hatalmában állván — a házi törvények szerint — a főhercegeket rangjuktól megfosztani, módjában van — ellenkező törvény hijján — az örökösödési fonalat módosítani; e kérdés azért törvényhozási szabályozást igényelne.

II.

Ad *b*) A királysághoz szükséges személyes kellékek:

1. A törvényes származás.
2. A római katolikus vallás.
3. Az ausztriai főhercegség — azaz családi tagság.

A törvényes származás eredeti kell, hogy legyen, azt későbbi törvényesítés (legitimus — nem legitimatus) nem pótolja. Csak vérszerinti rokon („*propriis ex lumbis*“ örökölhet.)

A törvényes születés föltétele a szülők törvényes házassága.

Ehez a törvényes föltételeken kívül minden főhercegnél vagy főhercegnőnél Ő Felsége beleegyezése kell.

A róm. kath. vallás, mint föltétel, utólag is — esetleg áttérés útján — megszerezhető.

Vitás az „ausztriai főhercegség“ („Austriae archidux“) mint kellék. Vannak, kik azt egyszerű csoport-megjelölésnek tekintik a törvény szövegében és vannak, akik azt külön, nélkülözhetlen föltételnek tekintik, épp úgy, mint a törvényes származást, vagy a róm. kath. vallást.

Az 1900. XXIV. t.-cz. óta, mely Ferencz Ferdinánd házasságáról szól és világosan kimondja, hogy morganatikus házasságot kötven, sem felesége, sem gyermekei nem főhercegek s így utána utóbbiak nem örökölhetnek, — a vita eldöntöttnek tekinthető; az „austriaca domus“ tagsága — a főhercegi minőség — nélkülözhetetlen föltétele az öröklési képességnek.

A királyi család tagjai, hogy főhercegek vagy főhercegnők lehessenek, nemcsak törvényes, de egyenrangú házasságból is kell, hogy származzanak. Úgy a törvényes és egyenrangú, mint a törvényes, de nem egyenrangú házasság kötésének érvényességéhez a családfő beleegyezése szükséges, a nagykorú családtagoknál is.

E kellék idegen jog bevitele a magyar jogba, mert ez a fogalom — t. i. a nem egyenrangú házasság — *Corpus iuris-unkban* eddig ismeretlen volt.

Mi a balkézre kötött házasság? („*Matrimonium morganicum sen ad morgengabaticum*“.) A lényeges különbség, hogy az, habár törvényes, sem a hitvesnek, sem a gyermekeknek nem adja meg atyjok rangját, címét és az ezzel összekötött jogi előnyöket, sem magán, sem közjogi értelemben.

Egyenrangúak a most is souverain családok tagjai, néhány uralmát vesztett dynastia, továbbá azon „mediatisált“ fejedelmi családok tagjai, melyeket az 1815. bécsi congressus zárokmánya és néhány későbbi jogforrás (pl. aacheni conferentia 1818) névszerint felsorol.

A pr. s.-ban előforduló eme föltételektől el nem tekinthetünk; a király azonban egyenrangúsíthat valamely házasságot. (Magyar és idegen állampolgároknál különbözően alakul a dolog.)

Szükséges volna az országgyűlés pontos nyilvántartása és ellenőrzése a miniszteri felelősség útján, a királyi ház tagjai születése, házassága és haláláról.

A főhercegnők renuntiatioja ma minden positiv joghatást nélkülöz.

Abból az időből maradt fenn, mikor az érvényesülni kezdő római örök-joggal szemben, mely egyenlő osztályrészt állapít meg a leánygyermeknek is, a germán külön jog,

mint kivételes jog (Fürstenrecht) kezdett érvényesülni a birtokoztatatlanság és egyetlen elsőszülött javára.

Mária Jozefa és Mária Amália példája igazolja, hogy a renuntiatio nem egyszerűen resignatio, azaz lemondás minden trónöröklési igényről. Hiszen ha ez volna, nem léteznék öröklésre hivatott II. főág, mert nevezettek mindketten renun-tiáltak.

Értelme az, hogy az illető férjhez menő főhercegnő nem kíván azonnal és egyenlő osztályrészt, hanem a pr. s. értelmében tartja fenn örökösödési igényeit.

A külföldiekhez — de nem rangon alul — férjhez ment főhercegnők, ebből következőleg továbbra is úgy tekintetnek, mint az „austriaca domus“ tagjai, mert különben renuntiatio-joknak semmi értelme sem volna.

III.

A pr. s. oly állami alaptörvény, mely egységesen az egész magyar államterületre vonatkozik. Az erdélyiek 1722-ben eredetileg külön fogadták el az örökösödési rendet, de ugyan-úgy, mint Magyarországon. (1744. III. erd. t.-cz.)

A horvátok 1712-ben, Fiume pedig 1713-ban az osztrák pr. s.-t fogadták el; mivel azonban Horvátországnak erre semmi hatásköre nem volt, Fiume pedig még nem tartozott Szt. István koronájához, e tényeknek közjogi jelentősége nincsen.

Az osztrák pr. s.-tól való föeltérés a jogosított nőágak számában van. Nálunk csak 3 jogosított nőág van, míg Ausztriában valamennyi jogosult.

E 3 nőág kihaltával Magyarországon újból föléled a királyválasztás joga, míg Ausztriában az utód iránt az utolsó Habsburg intézkedik.

Lényeges különbség azonfölül a III. t.-cz.-ben foglalt kikötés (feltétel?), melynél fogva az örökös király uralmának törvényességéhez a koronázás és az ezzel kapcsolatos alkotmánybiztosítékok — hitlevél és országos eskü — nélkülözhetlenül szükségesek.

Különbség van továbbá a keletkezés idejében (1713. ill. 1722/3.) a róm. kath. vallásnak a magyar törvénybe — mint föltételnek — felvételében. S végül a létrejövétel abszolút, illetőleg alkotmányos módjában.

Az 1722/3. évi I., II., III. t.-cz.-nek igen egyoldalú méltatása volna, ha azokat csupán csak trónörökösödési szabályzatként fognók fel. A nemzetközi főczél ott a ma Ausztriának

mondott tartománycsoporttal való állandó véd- és daczsö-
vetség, a török elleni segítség intézményes biztosítása volt.
A „kölcsonös és együttes“ védelem elve a „kölcsonös és
együttes birtoklás“ logikai folyománya volt. (1867. XII.)

Hogy az az *elv* benne van a pr. s.-ban, — habár ily
szavak nélkül — bizonyítják a későbbi tények (Mária Terézia
1741., I. Ferencz és az olasz segély 1848.) és Napoleon
korabeli törvényeink.

Expressis verbis a „mutua ac reciproca defensio“ csak
az erdélyi kiadásban van meg.

A pr. s. jogi természetéről eltérők a vélemények; a
törvényi, még pedig korszakalkotó jelentőségénél fogva alap-
törvényi jelleg — kétségtelen; de kétséges, vajjon az egy-
üttal szerződés is?

És ha igen, milyen? Mily tárgyban és kik között köt-
tetett?

Az 1867. XII. az országot és a dynastiát jelöli meg
szerződő félnek. Plausibilisebb azonban, ha Ausztriát tekint-
jük annak, melynek az uralkodóház csak teljhatalmú kép-
viselője volt.

Fontos ez az esetleges megváltoztatás módjára nézve;
ha ugyanis a pr. s. nemzetközi szerződés is, azt jogsérelem
nélkül, Ausztria beleegyezése nélkül módosítani alig lehet; ha
csak törvény, úgy a szomszéd országgal a megváltoztatás
íránt alkudoznunk nem kell.

Mi hozható fel a két álláspont mellett?

A pr. s. az a kiinduló pont, melyen úgy az 1848-as,
mint az 1867-es kiegyezés nyugszik; e két fontos közjogi
alap a pr. s. talaján épül fel; mindkettő ugyanannak csak
különböző végrehajtási módja.

Ennek fölismerésében rejlik a pr. s. rendkívüli jelentősége.

Irodalom: Nagy Ernő, Ferdinándy Géza és Kmety Ká-
roly rendszeres közjogi munkáin kívül különösen: Cziráky
Antal Mózes „De modo consequen di summum im perium in
regno Hungaria“; Salamon Ferencz „A királyi szék betöltése Ma-
gyarországon“. Gróf Vigyázó Ferencz „A pragmatica sanctio“.
Igen értékes a történeti részre nézve Tóth Lőrincz előszava,
a Corpus Iurisnak Márkus Dezső által szerkesztett kiadásá-
ban és a szorosan közjogi részre Pollner Ödön cikke a „Jogi
Lexikon“-ban.

Az osztrákok közül főleg Turba műve „Geschichte des
Thronfolgerechts“ és Huber „Ausztria története“ című dol-
gozatai említendőek.

